

Marijana Hameršak: *Pričalice. O povijesti djetinjstva i bajke*

Zagreb: Algoritam, 2011., 211 str.

U jednoj pisanim tragom (i pismenošću) relativno kratko obilježenoj povijesti odnosa djetinjstva i dječje književnosti knjiga Marijane Hameršak u zadatak uzima analizu očuvane (hrvatske) književne produkcije za djecu i njezina odnosa spram djetinjstva. *Pričalice. O povijesti djetinjstva i bajke* svoje ime duguju “prvoj hrvatskoj ilustriranoj slikovnici” iz 1881. godine objavljenoj u osam sveščića. *Pričalice* odgonetavaju svoje ime na kraju knjige, što priliči iznesenoj kronologiji dječje književnosti (bajke) na hrvatskom tlu jer se ona razmatra u rasponu od početka 18. do konca 19. stoljeća, ali i bajkovitoj strukturi po kojoj se rasplet tajnovite zgrade (imenovanja knjige u ovom slučaju) ima dogoditi, kako to nalaže logika bajke, već u podmakloj ili završnoj fazi pričanja.

U devet poglavlja M. Hameršak pokazuje kako su se književnost za djecu (prvenstveno bajke) i predodžbe o djetinjstvu, kao i samo bivanje djetetom, međusobno uvjetovali. Je li djetinjstvo uvijek bilo ovakvo kakvim ga danas shvaćamo; kako su se djeca odgajala; jesu li oduvijek društva u kojima su živjela poimala djecu kao nekoga, slaba i nerazumna bića; jesu li se bajke doživljavale kao prikladan kulturni mehanizam za pouku o društvenim vrijednostima i što su uopće bile društvene vrijednosti; jesu li se one same s vremenom mijenjale i možemo li reći da su vrijednosti zajednice utkane u dječju književnost? – samo su neka od pitanja koja je postavila autorica ove knjige smišljajući kroz što sve treba propitati (neraskidivu) vezu bajke i djetinjstva.

Na samom početku *Pričalice* M. Hameršak nudi analizu utjecaja misli francuskog povjesničara mentaliteta Phillippea Arièsa, čijim je radom na povijesti djetinjstva oblikovana teza o djetinjstvu kao promjenjivoj kategoriji ovisnoj o društvenim i kulturnim kontekstima u kojima se odvija ili pak promatra. Ustanovivši kao počelo tezu o stalno iznova pokretanoj kulturnoj izvedbi djetinjstva, građenoga kroz odnos obitelji, zajednice i države prema djetetu, M. Hameršak djetinjstvo vidi kao relativno odjelito vrijeme u čovjekovu životnom ciklusu određeno, među ostalim, i bajkovitom produkcijom dječje književnosti. U razmatranju toga suodnosa bajke i djetinjstva, pričanja i djetinjstva precizira se pak ideja kako je rad na bajci i rad na djetinjstvu obilježen *nerazgraničivošću* rada na kontekstu i rada na tekstu. Zbog toga analiza dječje književnosti postaje suptilna analiza društva koje se oblikuje po dječjoj književnosti, ali i koje, s druge strane, svoj odraz aktivno precrtava u dječju književnost, pokazujući da se bajka može analitički zaimati i kao društveno proizvedena, ali i društveno proizvodna pojava. U središtu je knjige djetetov lik koji se mijenja ovisno o povijesnom i kulturnom kontekstu, pokazujući se i kao dijete koje sluša poučne priče, ali i dijete koje

podučava starije, dijete uzdanica naroda, sve do djeteta kojemu je namijenjeno da se zanosi fantastičnim i samo djeci prisposodivim maštarijama.

Na primjeru *Bosiljka*, prvoga hrvatskog dječjeg časopisa iz druge polovice 19. stoljeća, pokazuje se usmjerenost dječje književnosti na izvlaštenje praznovjerja i racionalno oblikovanje pučke misli te na fokusiranost na narodne priče kao sredstva širenja područja sveslavenske, južnoslavenske ili pak specifično narodnosne političke artikulacije. Iskorak iz ove časopisne politike bilježi se već u časopisu *Smilje* koji je vremenski susljedan *Bosiljku*, no koji njeguje suprotnu poetiku vrativši objavljivanu dječju književnost u sferu moralnih pouka iznesenih čudorednim pripovijetkama i zaogrnutih zabavnim elementima. O sudbini bajki kao dječjeg žanra kojim se (više) ne ispisuju moralne pouke, ne daju poučni primjeri vrijednoga življenja, već se djeci otvara prostor apolonijskoga kao bivanja u svijetu nevine mašte, govori posljednje poglavlje. Ono istovremeno bilježi razdoblje u kojem se po prvi put u Hrvatskoj javlja suvremena prezentacija bajki. Vizualno preobražena, bajka se kao zapis donosi u bogato ilustriranim dječjim knjigama kakve već poznaje onodobna dobrostojeća građanska Europa i, kako će M. Hameršak primijetiti, tek upoznaje klasno probrana hrvatska dječja publika koja ilustriranu bajku dobiva priliku čitati tek 1881. godine s *Pričalicama* i *Pričama iz tisuću i jedne noći*.

Priču o bajkama, dječjoj književnosti i djetinjstvu Marijana Hameršak postavila je kao valjan i relevantan znanstveni problem u folkloristici i etnologiji. Polazište u kojem je dječja književnost zamijenila usmenost predajne kulture Marijana Hameršak u *Pričalicama* spretno koristi kako bi tezu o društvenoj konstrukciji zbilje prisposodila proučavanju međusobnog uvjetovanja i izgradnje zbilje bajke i djetinjstva u hrvatskome 18. i 19. stoljeću.

Sanja Potkonjak

Andrea Matošević: *Pod zemljom. Antropologija rudarenja na Labinštini u XX. stoljeću*

Zagreb – Pula: Institut za etnologiju i folkloristiku – Sveučilište Jurja Dobrile, 2011., 356 str.

Objavljena je knjiga pod naslovom *Pod zemljom. Antropologija rudarenja na Labinštini u XX. stoljeću*. Riječ je o štivu koje govori o modelima ljudskih sudbina, života, kulture i povijesti kroz istraživanje rudarske radničke kulture i prošlosti na području Labinštine, koja se pak stvarala višestoljetnim kopanjem ugljena *karbona* na tome dijelu istočne obale Istre.